ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ"
ИСТОРИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
Том 80, 1987
ANNUAIRE DE L'UNIVERSITE DE SOFIA „ST. KLIMENT OHRIDSKI"
FACULTE D'HISTOIRE
Tome 80, 1987

КАТЕДРАТА ПО АРХЕОЛОГИЯ

ЛЮДМИЛ ГЕТОВ

Лекционни курсове по Археология започват да се четат за първи път към Историко-филологическия факултет на Висшето училище в София от началото на учебната 1890/1891 година. Предвид отсъствието на наши собствени кадри лекциите са възложени на чеха Вацлав Добруски първоначално в качеството му на временно командирован преподавател, а впоследствие, след избирането му от Академичния съвет, и като частен хоноруван доцент. Добруски е представител на плеядата чешки учени - историци и археолози, които с готовност и желание идват в България и години наред отдават знания и умения за развитието на младата българска историческа и археологическа наука. Високо ерудиран и с много добра специална подготовка по археология и класическа филология, в продължение на почти двадесет години той чете пред студентите пет различни лекционни курса: Гръцка археология, Римска археология, Увод в гръцката и римската епиграфика, Увод в римската нумизматика, Антична нумизматика в България. Макар и твърде специализирани, тези лекционни курсове идват да задоволят очевидната нужда от преподаването на знания по една нова дисциплина - археология, отдавна заела подобаващото ѝ се място в най-реномираните европейски университети. Щастлив случай е, че пръв преподавател по археология в Университета е именно Вацлав Добруски, който малко след избирането му за хоноруван доцент е назначен за директор на Народния музей, музея, който от 1905 г. разполага със собствена експозиция, използувана и за нуждите на университетските преподавания.

Интересът на европейската археологическа наука е насочен по това време почти изключително към паметниците на гръко-римската древност. Вацлав Добруски, сам представител на тази наука и възпитаник на нейните школи, не може да преодолее ограничения ѝ тематичен обхват и до края на преподавателската си кариера не прочита нито един лекционен курс по проблемите на собствено

българското (средновековно българското) изкуство и култура. Тази проблематика намира естественото си място в един общ лекционен курс по Археология, какъвто се въвежда значително по-късно.

През 1910 г. Вацлав Добруски напуска Университета и поста директор на Народния музей в София и заминава за родината си. Катедрата по Стара история и археология с ръководител тогава проф. Гаврил Кацаров в продължение на няколко години полага напразни усилия да осигури преподавател по археология, поради което почти до края на учебната 1913/1914 година пред студентите не е четен курс лекции по тази дисциплина. Едва през месец май 1914 г. Академичния съвет избира за частен хоноруван доцент Богдан Филов, по това време вече назначен за директор на Народния музей на мястото на заминалия В. Добруски. В продължение на шест последователни учебни години Б. Филов чете лекции в Университета, като постепенно променя наименованията на отделните лекционни курсове и въвежда нови.

Успехите на младата българска археологическа наука в теренните проучвания и в изследването на паметниците на миналото, в изучаването на материалната култура и изкуство на древните общества и народи логично довеждат до решението за откриване на самостоятелна катедра по Археология и история на изкуството към Историко-филологическия факултет на Университета. На обявения конкурс за редовен професор към катедрата се явява Богдан Филов, който е избран през месец юни 1920 г., като същевременно оглавява новооткритата катедра, след което напуска длъжността директор на Народния музей и преминава изцяло на университетска работа.

В продължение на близо две десетилетия (до 1938 г., когато след назначаването му за министър на народната просвета фактически скъсва с университетската си кариера) Б. Филов чете пред студентите в Университета различни лекционни курсове, някои от тях твърде специализирани, отговарящи до голяма степен на личните интереси на лектора: Увод в археологията, Критско-микенска култура, Архаизъм и класицизъм в гръцката скулптура през V в. пр. н. е., История на елинистическото изкуство, Антична митология, Антично изкуство в България, Римски оброчен релеф в България, Старобългарско изкуство. Сега вече лекционните курсове са тематично разнообразени, отразяващи развитието на археологическата наука в световен мащаб. За първи път сега се четат лекции, обособени като отделен курс, върху старобългарското изкуство. Научното ниво на четените лекции е на завидна висота, напълно съответстващо на ерудираността на лектора, утвърдил се вече като един от най-добрите специалисти (у нас безспорно най-добрият) по класическа археология и история на изкуството. Създаденият към катедрата Археологически семинар поставя началото на отделна специализирана библиотека, колекции от диапозитиви и албуми със снимки на най-известните археологически паметници и произведения на изкуството от античността и

средновековието. Поръчани са и първите няколко копия от произведения на гръцката и римската пластика за нуждите на бъдещия учебен музей.

Научните изследвания на Б. Филов като университетски преподавател по археология обхващат твърде широк хронологически диапазон - от паметниците на тракийската култура и изкуство (Надгробните могили при Дуванли в Пловдивско. С., 1934, 245 с.; Паметници на тракийското изкуство. - Изв. на археологическото дружество, 6, 1916/1918, 1-56) до проблемите на старохристиянската архитектура и старобългарското изкуство (Софийската църква „Св. София". С., 1913, 172 с.). Най-значителните му научни приноси обаче, незагубили до голяма степен валидността си и досега, са из областта на класическата археология, област, в която са насочени интересите му от началото на неговата научна дейност („Археологически паралели". -МинСб. Т.20, 1910/1911, 1-80).

През целия, почти двадесетгодишен период като преподавател в Университета и ръководител на катедрата Б. Филов работи сам, без асистент. През 1939 г. като асистент към катедрата по археология е назначен Димитър П. Димитров, току-що завършил двегодишната си специализация по антична и средновековна археология и история на изкуството в Германия. Той поема четенето на лекциите по археология след назначаването на Б. Филов за министър на просветата. За редовен доцент Д. П. Димитров е избран през 1942 г., през 1946 г. за извънреден професор, като до 1950 г. изпълнява и длъжността ръководител на катедрата. Той чете общ курс от лекции по Археология и история на изкуството. През 1950 г., вече редовен професор, Д. П. Димитров е избран за титуляр ръководител на катедрата по археология. През 1946 г. с конкурс като негов асистент към катедрата е назначен Кирил Жуглев, който е натоварен да води семинарните упражнения със студентите, а впоследствие поема и част от лекционния курс. Хабилитира се през 1969 г.

С името на Д. П. Димитров (от 1966 г. редовен член на БАН, академик) е неразривно свързан един тридесет и пет годишен период на преподаване на археология в Университета. Той развива активна преподавателска, научноизследователска, популяризаторска и проучвателска дейност. Дори след като през 1952 г. преминава на основна работа в БАН като директор на Археологическия институт и музей, той продължава да чете лекции в Университета и да ръководи катедрата.

Дългогодишната научноизследователска дейност на акад. Д. П. Димитров има като резултат написването на голям брой статии, обобщителни студии и монографии. Научните му интереси се характеризират с широк обхват - от раннотракийската история и култура до периода на ранното средновековие. Въз основа на откритите у нас „троянски чаши" той проследява връзките и вза-

имоотношенията между Тракия и Троя, блестящо потвърдени при покъсно направените проучвания на редица праисторически селища и обекти. (Нов принос към въпроса за културните отношения на Тракия и Троя през втората половина на III хил. пр. н. е. - Беломорски преглед, I, 1942, 149-156). Години след това той отново се връща към този проблем, когато поставя въпроса за належащата нужда от промяна в хронологията на старожелязната епоха в Тракия на основата на аналогии с пласта VII B 2 в Троя (Троя VII B 2 и балканските тракийски и мизийски племена. - Археология, 1968, № 4, 1-14).

Забележителен е неговият принос в изучаването на тракийската материална култура и изкуство от предримската епоха на основата на резултатите от проучванията на тракийския град Севтополис, представени в няколко отделни негови изследвания (Градоустройство и архитектура на тракийския град Севтополис. - Археология, 1960, № 1, 3-15; Към въпроса за религията на траките от ранноелинистическата епоха. - ИПр., 1957, № 2, 65-81; Материална култура и изкуство на траките през ранната елинистическа епоха. - Сб. Археологически открития в България, 1957, 61-92 и др.). За първи път той дава една цялостна картина на тракийския бит, култура и изкуство, отчитайки влиянията на гръцката култура, но подчертавайки и собствено тракийското, самобитното и оригиналното в тази култура.

Крупни изследователски трудове на акад. Д. П. Димитров са посветени на паметници на провинциалното римско изкуство - портрет и надгробен релеф, стенописи, чрез които се поставя на сериозна научна основа изследването на изкуството на римските провинции с всичките негови особености. (Особеностите на римския портрет в Тракия и Македония. -Год.СУ, ИФФ, 39, 1942/43); Надгробните плочи от римско време в Северна България, 1942, 119 с.; Стил и дата на стенописите от късноантичната гробница при Силистра. Археология, 1961, № 1, 10-21 и др.).

Академик Д. П. Димитров организира и провежда и археологическите разкопки в чашата на язовир „Г. Димитров", където в продължение на седем години почти цялостно е проучен неизвестният до това време от историческите извори тракийски град Севтополис. Тук той се проявява като активен организатор и за първи път у нас прилага стриктна методика за археологическо проучване на многослойно селище върху широки площи, образец и досега за всеки теренен изследовател. По негова инициатива катедрата по Археология използува разкопките на Севтополис (както и тези на черноморската гръцка колония Аполония) като една добра школа за натрупване на практически навици и умения у бъдещите специалисти - историци и археолози. По-голямата част от неговите помощници в работата по време на проучванията впоследствие постъпват на работа в научни институти и провинциални музеи. Те представляват онази генерация, която в следващите близо тридесет години работи всеотдайно и с която са

свързани най-забележителните успехи на българската археология.

През 1950 г. към катедрата по Археология е обособена отделна специализация (профил), където чрез допълнителни лекционни курсове студентите задълбочават своята подготовка в областта на археологията и теренната работа. При отсъствието на отделна специалност по археология тази специализация изиграва и продължава да играе определено положителна роля като единствен засега път за подготовка на специалисти в тази област.

Академик Д. П. Димитров остава ръководител на катедрата по Археология до 1965 г., а през 1974 г. се оттегля окончателно от преподавателска работа. Умира през октомври 1975 г.

През 1950 г. в катедрата постъпва като преподавател Атанас Милчев, завършил редовна аспирантура в Ленинградския университет (СССР), избран за редовен доцент през 1951 г. С неговото постъпване в катедрата се поставя началото на ново направление в научните изследвания - в областта на славянската и средновековната българска археология. През 1964 г. той е избран за професор, а от 1965 г. оглавява катедрата, чийто ръководител остава до 1976 г.

Професор Атанас Милчев се проявява като активен организатор на обучението по Археология в университета, в това число и в рамките на специализацията, укрепва кадрово катедрата и чрез аспирантура осигурява подготовката на повече от десет млади специалисти. Особено активно под негово ръководство работи студентският научен кръжок по археология, където правят първите си стъпки в науката десетки студенти, мнозина от които днес са сред най-изявените представители на младата генерация български археолози.

Научното дело на проф. Ат. Милчев е разнообразно и съдържателно. Той посвещава редица общи и частни изследвания на проблемите на социално-икономическото развитие на траките, на тракийската култура и изкуство (Социално-икономическият и обществено-политическия строй на траките (VIII--V в. пр. н. е.). - ИПр., 6, 1949/50, № 4-5, 526-552; Трако-кимерийски находки в българските земи. - ИАИ, 19, 1955, 359-373; Към култа на Сабазий в Долна Мизия и Тракия. Год.СУ, ИФ, 66, 1975, 37-74) и др.

В областта на славянската археология негова заслуга е локализирането и проучването на редица раннославянски селища в Североизточна и Северозападна България. В своите изследвания върху ранно средновековни паметници и обекти (Вълчедръм, Якимово, Плиска, Нова Черна) той изтъква голямата и решаваща роля на славяните във формирането на средновековната българска култура (Формирование староболгарской культуры. -В: Славяните и средиземноморският свят, VI--XI в., 1973, 105-133) и др. Определен принос представляват неговите регионални проучвания в Севлиевско и Троянско, по долините на р. Цибър, Средна Струма и в Габровско, чрез които допринася за съставянето на

бъдещата археологическа карта на България. Дълги години той активно участвува в разгърналите се на широк фронт археологически проучвания на първата българска столица Плиска. В ръководените от него археологически проучвания на различни обекти неизменно участвуват специализиращи археология студенти, които добиват практически опит и навици за бъдещата си работа.

В началото на седемдесетте години започва кадрово обновяване на катедрата по Археология чрез привличане на преподавателска работа на млади специалисти, завършили аспирантура към катедрата. В периода 1971--1975 г. чрез конкурси последователно са назначени като асистенти Людмил Гетов (от 1975 г. доцент, от 1989 г. доктор на науките, а от 1976 г. ръководител на катедрата), Стефка Ангелова (от 1987 г. доцент) и Павлин Димитров.

През 1982 г. с конкурс е назначен за асистент по Тракийска археология към катедрата Тотко Стоянов. През 1987 г. след завършване на редовната си аспирантура в катедрата постъпват Красимир Лещаков и Петя Георгиева. Всички те са защитили кандидатски дисертации.

Увеличаването и подмладяването на преподавателския състав на катедрата по археология се отразява благоприятно както на преподаването на общите и на специализираните лекционни курсове, така и на научноизследователската работа. Чувствително се увеличава кръгът от проблеми, които се разработват - в областта на праисторията (неолит, халколит и бронзова епоха) - Красимир Лещаков и Петя Георгиева; в областта на тракийската и класическата археология - Людмил Гетов и Тотко Стоянов; на късната античност, ранното средновековие и славянската археология - Стефка Ангелова; в областта на културата и изкуството на Втората българска държава Павлин Димитров. По проблемите на античната митология и религия успешно работи дългогодишният специалист археолог към катедрата Петър Горбанов. Към същата проблематика насочва своите изследвания и неговият приемник Костадин Рабаджиев. Редица изследвания на членовете на катедрата по посочените проблеми дават определен принос в изясняване на съществени и важни страни в материалната култура и изкуството на българските земи през различни исторически епохи.

В момента катедрата по Археология осигурява четения на три основни лекционни курса в три различни факултета на Софийския университет. Общи курсове по Археология се четат пред студенти от специалност история (Исторически факултет) и студенти от специалността класическа филология (Факултет по класически и нови филологии), както и курс лекции по Археология на България за студенти от специалността география на туризма в Геолого-географския факултет. От учебната 1986/1987 г. катедрата осигурява

четенията на общ курс по Археология и във Висшия педагогически институт в Благоевград.

В рамките на специализацията по Археология се четат осем специализирани курса с пряко отношение към бъдещата реализация на специализиращите студенти: Праистория, Теория и методи на археологията, Тракийска археология, Антична археология, История на архитектурата, Средновековна българска археология, Нумизматика и един практикум по Музеология. Паралелно с тях студентите от специализацията изучават през целия учебен цикъл старогръцкия език. За четения на някои от тези специализирани курсове са привличани и се привличат редица изтъкнати специалисти от Археологическия институт и музей при БАН - проф. Георги Ил. Георгиев, ст. н. с. Мария Чичикова, ст. н. с. Люба Огненова-Маринова, ст. н. с. Румен Катинчаров, ст. н. с. Иван Панайотов, ст. н. с. I ст. д-р Йорданка Юрукова, ст. н. с. Златозара Гочева, н. с. Дафина Василева и др.

Неразделна част от учебния процес са практиките. Катедрата по Археология е организатор и ръководител на лятната учебна практика на студентите от I курс на Историческия факултет, която от 1972 г. се провежда в продължение на един летен месец на Националния археологически резерват „Кабиле" и която е своеобразна школа за бъдещите специалисти - историци и археолози.

Научно-производствените практики се провеждат на различни археологически обекти, проучвани от членове на катедрата, или на обекти на Археологическия институт и музей. Чрез тях се осигурява необходимата практическа подготовка на бъдещите специалисти археолози.

Една от формите на подготовка на квалифицирани кадри по Археология е аспирантурата. Досега към катедрата са завършили редовна и задочна аспирантура 22 български и чуждестранни аспиранти, а други седем са разработили дисертация чрез самостоятелна подготовка. За различни периоди от време към катедрата са били на специализация 27 чуждестранни граждани.

Чрез формата на следдипломна специализация към катедрата се подготвят изявени студенти със склонност и възможности за научна работа, които разработват важни в научно отношение теми. Досега през тази форма на специализация са преминали шестима завършили с отличен успех студенти от специализацията по археология.

Катедрата по Археология освен това проявява непрестанни грижи за ранно насочване на изявените студенти към научна работа. В това отношение особено важна е както ролята на студентския научен кръжок по археология, така и индивидуалната работа със студентите. Досега в тази насока са регистрирани значителни успехи - студенти от специализацията по археология са редовни участници в редица регионални и национални научни конференции, както и по линията на студентските научни обединения, техни разработки са удостоявани с

награди и са намерили място в студентския сборник „Студентски проучвания".

Катедрата поддържа връзки и осъществява сътрудничество с редица чуждестранни университети - Берлин, Будапеща, Сегед, Киев, Москва, Хамбург, Саарбрюкен. В организираните в някои от тях студентски научни конференции неизменно участвуват и успешно се изявяват и наши студенти.

Активно участвуваха студентите от специализацията по Археология и в продължилата няколко години студентска експедиция за историко-археологическо проучване на Сливнишката селищна система, включително и в археологическите проучвания на тракийското светилище при Сливница. Резултатите от тези проучвания своевременно са публикувани.

Към катедрата по Археология има специализирана библиотека, която в момента наброява 7300 тома специализирана литература по археология, история на изкуството, нумизматика, архитектура и др. Тя непрекъснато се комплектува с най-нови изследвания в различни области и осигурява отлична възможност на студентите за самостоятелна работа. Учебният музей към катедрата чрез грижливо подбран археологически материал и копия на произведения на античната пластика е в пряка помощ за практическата подготовка на студентите, както и за нуждите на обучението в различните му форми.

За момента може да се смята, че катедрата по Археология е конструирана правилно както с оглед нуждите на преподаванията, така и с оглед развитието на отделни научни направления. С оглед перспективите за развитието ѝ обаче се полагат непрестанни грижи за подготовка на млади кадри по пътя на аспирантурата.

Катедрата по Археология към Историческия факултет на Софийския университет „Климент Охридски" има вече 50-годишна история като учебно-преподавателско и научно звено, доказала своето право на съществувания като необходимо звено в общоуниверситетската структура.